

«Az égitelek forgásán forog
 A sorsunk. Csillaghullás, üstökös,
 A hold fogyása s megtelése: mind
 Esendőségünk és emelkedésünk,
 Kedvünk, szerencsénk, balfordulatok
 Oka, tanuja, hírnöke. Bolond,
 Ki azt hiszi, hogy a kezével új
 Csoportba rakhat csillagképeket.
 Én ezt akarnám, más ellenkezőt
 Akar; a két erő találkozik
 És mérkőzésből lesz az, ami
 Ott fenn megírva van, Akarhatsz
 Talán születni? És születni szépnak,
 Avagy gazdagnak: hercegtől hercegnek,
 Vagy hercegnek koldústól? Jónak a
 Silánytól vagy a legjobbtól is. Ó!
 Meghalni sem!» . . .

S az efajta sorsgondolat nemcsak egyszer-kétszer bukkan elő Rákosi színműveiben ilyen tudatossággal. Ügyszólván mindenik darabjából lehetne példát idézni. Olyanok ezek a nyilatkozatok, mintha Rákosi meséiben és hőseinek sorsában megnyilatkozó tragikumfelfogásnak csillagalatti magyarázó jegyzetei volnának.

Rákosiról, a publicistáról és politikai életünk szereplőjéről egy későbbi korszak történetírója alkalmasint revízió alá fogja venni a kortársak véleményét. Valószínű, hogy ezirányú szereplésének értékelésében bizonyos hűvösebb tartózkodás fog a mai véleményre következni. Épen ilyen valószínű azonban az is, hogy drámairól működésének Rákosi Jenő «ifjúsága álmainak» értékelése egyre inkább emelkedő vonalat fog mutatni. *Galamb Sándor.*

Úti benyomások.

Párizs — Velence télen? Ugyan, ki-nek jut ilyesmi eszébe?

Hja, aki nem válogathatja meg az utazás idejét, sőt örülnie kell, ha bármikor is szépet láthat, az csak úgy van vele, mint a matróz a partraszállással: várja a pillanatot és örömmel ragadja meg az alkalmat.

Es amint a matróz kérdézősködhetik idősebb pajtásaitól a következő kikötő felől, úgy veszi elő a jámbor filiszter az utikönyveket.

De melyiket a sok közül? Őszinte hálával tartozom Orbók Attila «Párizsi notesz»-ének, amiért jótanácsot adott ebben az ügyben: ne vegyem elő egyiket sem. Azért természetesen nem indultam meg nélkülük, de úgy szólván csak a térképet használtam belőlük. A mai átlag ember annyit hall és olvas,

hogy körülbelül tisztában van azzal, mit kell megnéznie egy-egy idegen városban; legfontosabb tanács valóban az, amit Orbók Attila így fogalmazott meg: «Egyet jegyezz meg jól: Nem vagy Budapesten».

Másik nagyon jó tanácsa Orbóknak az első séta terve: a place de l'Étoile-ról a place de la Concorde-on át, a Madeleine-templom előtt az Operáig, ott a café de la Paix terraszán leülni délután 5—6 óra között.

Ez az út talán egy óráig tart. Télen még jellemzőbben mutatja a nagy véros szédületes képét, mint nyáron, mert télen korábban gyújtják föl a négy-öt sorban végigcsillógó utcai lámpásokat, a sokszínű, káprázatos fényreklámok tömegét s ebben a ragyogó esti világitásban még bőditőbb az autók beláthatatlan rajainak zajtalanul siketítő lármája. Zajtalan, mert nem tülköl, nem pöfög géppuskaszerűen egyik sem, de siketítő, mert a sok száz gummi-kerék surlódása, a gépek diszkrét dongása együtt olyan erős hangot ad, hogy nem lehet hallani a szomszédunk hangját.

Ha figyelmesen nézünk körül a séta alatt, fölfedezzük Párizs szépségének egyik titkát. Mindig csodálkozva néztem a párizsi utcaképeket: ha egyetlen élő alak, egyetlen jármű sincs rajtuk, mégis valami különös nyugtalanság, elévenség van bennük. Magyarázat: itt minden ablak olyan magas, mint valami erkélyajtó és minden ablakhoz rácsos zsalu van. Ezek a magas ablakok kitöltik a nálunk üresnek tetsző falakat, az ablakok közt üresen maradó falrészeket a zsalurácsok vonalai, árnyékolásai megélenkítik.

Könnyű nekik a zsalut télen is ott-hagyniok és egyretű ablak mögött lakniok, mert náluk a leghidegebb hónap átlagban 6 fokkal melegebb, mint Budapesten. Szükséges ez az ablak-elrendezéssel elért bájos változatosság, mert a nagy méretek monstrozitása bánatáná a szemet.

Séta közben még egy kellemes megfigyelésben van részünk: tévedett Orbók Attila, mikor azt írta, hogy az autóbuszok gázolnak. Lehet, hogy az első autóbuszok idején a sofförök még nem szokták meg a nehéz járművekkel való bányásmódot, de most ezek is boszorkányos ügyességgel dolgoznak, bámulatosan merész kanyarulatokat tesznek, különben alig is gázolhatnának, mert az autók tologása miatt nem járhatnak gyorsan.

Hanem a térképet csak tarttuk kézben, mert itt ugyan fölvilágosítást hiába próbálnánk kérni. Mindenki siet, legfőllebb a rendőrrel lehetne tárgyalni, az pedig ugyancsak el van foglalva az autókkal. Az autók nem állnak meg az ő intésére; ő fenyegetőzik, — fejét csóválja néha, míg végre sikerül az autófolyamot egyik irányban megállítania és keresztülgengednie a másikat.

A forgalom nem akar elülni este sem, mikor már kezd föltűnni, hogy az üzleteket nem zárják be. Könyvkereskedők este 10—11 óráig nyitva tartanak, élelmiszeresek, sőt más üzletek is egész vasárnap, este nyolcig. És mennyi külön munkát végeznek: reggel egész kis áruházat hordanak ki az utcára, este záráskor cipelnek mindent vissza: árukat, asztalokat, állványokat. *Itt vagynak a szorgalmas kispolgárok hazájában.* Rengeteget dolgoznak, becsületesen és föltételezik másról is a becsületességet. Kis üzletekben és nagy áruházakban a raktár jelentékeny része úgyszólván őrizetlenül van kitergetve, a «vevő» szabadon turkál benne, egy szóval sem zavarja őt az elárúsító. Az elárúsítónak *dolga van*: rakogat, írásait rendezi, törölget, szóval dolgozik, de nem háborgat. Megnézhet bármit a vevő; megvizsgálhatja alaposan, az elárúsító rá sem igen hederít addig, amíg a vevő meg nem szólítja. Ekkor is inkább tájékoztat, mint elad: megmondja az árakat, szívesen mutat olyan mintákat, amelyekből nem jutott az árusítóasztalra. Egy szóval sem kelleti magát; nem «fog», nem haragszik, ha továbbmegy a vevő, nincs megsértve, ha a vett árut visszahozzák; a legforgalmasabb napon is készséggel cserél vissza, sőt készséggel fizeti vissza a nem tetsző cikk árát.

Budapesti szemmel mérve valóban meglepő a kereskedésekben megnyilvánuló bizalom.

Aztán bámolatóság a nagy áruházak is. Két-három óriási hat-hétemeletes palotára terjednek ezek, karácsonyi reklámjaik látványosságzámba mennek. A Samaritaine homlokzatán több emeletmagasságnyi bohócot lehetett látni villanykörtékből; ez a bohóc szorgalmasan dobálta sipkáját a fejére fényjátékkal. A Louvre-áruház két-emelet magasságú vulkánt készítettett vászondíszletekből, a vulkántól jobbra-balra szép tájképet mutattak a díszletek oszlopcsarnokos épületekkel és egy szintén kétemelet magasságnyi Herkulessele. A vulkánt este működésbe

hozták s bizony megállott az utca népe bávészknodni a tűzhányó kitörésén, amely addig tartott, amíg a Herkules meg nem haragudott és el nem kezdte a vulkánra dobálni buzogányait. Erre nagy füstölgés közben megszűnt a kitörés — egy percre, aztán kezdődött a játék elülről.

Az áruházak ablakaiban hegyvidék vasutakkal, várakkal, kirándulókkal, másutt egy nagy gyermeknevelőintézet mozgása szórakoztatta a járókelőket. Ez az általános emberi mulattató érdekek ellentétben volt egyik milánói kirakattal: ez Manzoninak, a milánói születésű nagy írónak milánói tárgyú regényéből, az «I promessi sposi»-ból ábrázolt egyes jeleneteket bábuival.

A párizsi templomokról lehet-e beszélni? Fogalom a Notre Dame, az újonnan épülő Sacré Coeur és számtalan más gyönyörű mind, de valamennyinek van egy közös hiányossága: alig van közönsége. A Louvre-utcájában Coligny admirális szobra áll egy református templom mögött, ez a templom sem nagyon népes. Ebben a templomban meglepett a zoltáréneklés gyors tempója, nálunk aligha meg nem botránkoznának rajta.

*

A templomok tehát többnyire üresek, a színházak többnyire megtelnek. Ezekben kissé kellemetlenül lepett meg a szünetek hosszúsága. Mintha a szorgalmas kispolgárok itt akarnák kipótolni a napközben elmulasztott csevegést; annyi szünetet tartanak a színészek, hogy a legrövidebb darabok sem végződnek három óra alatt.

Operáik nem ragadtak el a budapesti és a bécsi opera után. Sem zenekaruk, sem magánénekesiek, sem énekkaraik nem mulják fölül a miénket, sőt több tekintetben elmaradnak a mieink mögött. Felsőleges szép a párizsi nagy opera épülete, szinte terhes a túlságos díszítés benne, de zenekarukat bizony rajta lehetett kapni, hogy nem egyszer kezdett, kardalosaik viselkedése pedig pl. Lohengrin előadásán nem volt méltó a darab komolyságához.

Ezzel szemben a milánói Scala, melyben csak egy előadáshoz volt szerencsém, valóságos földévezésként hatott reám. Hiszen világhírű ez az opera, de az volt Apelles festménye is. Egyik úti-társam azt panaszkolta reá, hogy mindig csak olasz szerzők darabjait adja, soha egy Wagner, egy Liszt, Gounod nem kerül műsorára, mindig csak Verdi,

aztán Verdi és megint Verdi. A mi érkezésünkkor változatosság kedvéért jött egy Donizetti: Lammermoori Lucia.

Ez a darab száz éves (1835-ben készült), zenéje Wagner óta több tekintetben elavult, vérfagyasztó meséje nekünk naív. Hanem az előadás mindent felejtetett. Tökéletes zenekar, amely teljesen egybeolvad, mégis külön élvezhető benne minden egyes hangszer; tökéletes szólisták, köztük ragyogó Lucia (Toti dal Monte); bámulatos karok — és a hatást fokozzák az utólérhetetlen szépségű díszletek, ruhák is. Nem hiában ismétlődött Itáliában az építészeti aranykora a rómaiak után a reneszánsz korában; nem hiában éltek ott a legkiválóbb festőiskolák, még a színházi díszleteken is föl lehet ismerni az ősi, mély, valósággal vérrevált művészi érzéket.

A párizsi operákkal (Opera és Opera Comique) kiállhatjuk a versenyt, de a milánóihoz nem szabad semmit sem hasonlítani.

Párizsban kitűnőek a beszélő színházak. Senki se menjen a Trocadero-ba, ott az óriási épületben a visszhang tönkreteszti a hatást, még ha az Odeon művészei is játszanak. Igen jó színház az állami támogatást élvező Atelier, amely épüget az együttesre fordítja legfőbb gondját, mint a két állami színház. Rendezés tekintetében pl. az Avare előadásán talán fölül is multa az Odeon. Ennek művészei is erősen játszanak, hatásossá tudták tenni az Arlesienne-t, amelyben a címben szereplő hősnő meg sem jelenik, minden nevezetesebb fordulat a színen kívül történik. Kitűnően játszották Tartuffe-öt és a Fösvényt is, egyszerűen tagolták a fölvonásokat a döntő szavak után következő elhallgatással. Ilyen elhallgatás jön pl. a Tartuffe-ben a kotnyeles szobalány szavai után:

... «il est jaloux, ma foi, de Madame».

A menni készülő nagymama az asztalra üt az előálló csöndben, mintegy kifáradva a vád terhétől, távozás helyett leül s ezzel kitűnően kiemeli a darab későbbi folyamából érthető gyanúsítást. A jelenet közepére tett paúzálnál senkinek sem jut eszébe, hogy a színész talán készületlen. Az Atelier rendezése néhol ügyesebb volt; az Avare nagy monológjelenetében pl. úgy világította meg a színpadot, hogy Harpagon árnyéka a hátsó színpalra esett és Harpagon első szavait ehhez intézte. A két előadás közt a tradíciók következményeképen természetesen sok a meg-

egyezés; Harpagon annyira egy alak volt, hogy alig lehetett megállapítani, vajjon nem ugyanaz a színész játszik-e más név alatt.

Az Atelier tűzveszélyes épület, de nem törődnek vele, amint nem törődnek tűzveszéllyel a moziban sem, ahol nyugodtan dohányzik a közönség s a kis kutyák kedvesen beleugatnak a többé-kevésbé érzelmes jelenetekbe.

De Párizs nem mozijaival, nem operáival és nem beszélő színházaival vezet előttünk, hanem a revüivel.

A revüszínházakban tündöklük Párizs tudománya és művészete: a nő divattervezés. Gyakorlatlan nézőre fázasztó a jelenetek, toalettek ördögös gyorsasága, változatossága. A táncok itt sem különöseks, ezekből csak azt értjük meg, miért hívták saltatio-nak (ugrálásnak) a táncot a régi rómaiak. Zene? Itt nem hangszerek zenélnék, hanem színek; nem a szereplők táncolnak, hanem a szalagok, tollak s a nyílt színen történő átalakulások közben annyira elbámulunk a ruhák pompáján, hogy nem vesszük észre azt sem, hacsak a pompa marad — ruha nélkül.

Ezeket a revüket a music hallokban adják, amelyektől óva int egy magyar utikönyv, mert ott a nőcskék «meghívnak asztalukhoz». Azt akarta írni a jámbor, hogy «meghívják magukat» a te asztalodhoz, de nem értette meg az előtte fekvő francia szöveg «s'invitent» szavát és nem tudta azt, hogy a music hallok két részből állanak. A föld feletti rész rendes színház, amelyben nem valami épületes látványosságok a revük, de kocsmá nincs bennük, az lenn van a színház alatt. Aki oda nem kívánczik, az nyugodtan végignézhetheti a revüt, senki sem fog melléje tolaodni, azt ott lent teszik a tánc mellett.

*

Tenger a párizsi színházak tömege, amint tenger a párizsi múzeumok tömege is. A mi múzeumaink igyekeznek arra, hogy bemutassák a történelmi fejlődés menetét, a párizsi múzeumoknak telik arra is, hogy egy-egy korból a legtöbb jeles művészt nagy kollekcióval mutassák be. Számos művészről fogalmat sem lehet alkotni a párizsi gyűjtemények tanulmányozása nélkül. Nevelő célnak bizonyos mértékig megfelel a mi szegénységünkötől előírt módszer, igazi jelentőségre csak úgy emelkedhetik a múzeum, sőt tanító földadatát is csak úgy végezheti tökéletesen, ha egyes

művészek életmunkáját lehető teljes-
ségben mutatva be, érzékelteti, hogy
nemcsak egy kornak, de egy embernek
is sokkal több műve van, mint néhány
jellegzetes alkotás és sokkal több szállal
van multhoz és jövőhöz kötve, mint
képzelné lehetne.

A múzeumokat természetesen szin-
tén bujta a tömeg: télen nem olyan
kellemesek a mezei kirándulások, hogy
elvonják a népet ettől az élvezettől.
A múzeumokban is meglátszik a fran-
ciák artisztikus rendező művésze-
te, amely szinte a pózolás határáig jut.
Milyen nagy az ellentét a piszkos ut-
cákba rejtett olasz templomok és palo-
ták elhelyezése és a párizsi, szinte azt
lehetne mondani, keretezés közt! Úgy
tűnnek föl az olaszok, mint valami ma-
szatos gyermekek, akik maguk örö-
mére valami csodaszépet alkottak; lát-
ják, hogy az szép, de maguk sem tudják,
hogy páratlan a világon. Valami nagy-
képűség érzik a franciák elrendezéseiben,
ha az olaszokkal hasonlítjuk össze
őket.

Nem éreztem ki nagyképűséget a
Père Lachaise-temetőben. Itt demokra-
tikus összevisszaságban állnak az
igazi műalkotások az egyszerűbb kövek
nagy tömege között. Csak Barthelémy
híres szoborcsoportját emeli ki az el-
helyezés. Viszont elég nagyképűség
volt a St. Genevieve-könyvtár falára
fölvésetni néhány száz nagy nevet —
elég szónokias, de hiszen a franciákra
épen ez a jellemző — Danton, Gam-
betta szobraira hosszú körmondatokat
vésetni.

Jellemző rájuk a túlzott nacionaliz-
mus is. Ennek elég bizonyosságát lehetett
látni újságjaikban. Naponként más
lapot vásároltam, amíg rá nem úntam.
Egyik nap megbotránkozásal írja a
«Le Journal», hogy a németek csak
színelik a megnyugvást, a legszelideb-
bik német is követeli a tiszta német
területek visszaadását, a fegyverkezés-
ben az egyenlőséget, — ez pedig föl-
háborító a «Le Journal» vezércikkíró-
jának szemében. Az «Excelsior» félre-
veri a haragot, hogy a németek a
versallesi szerződés betűinek meg-
tartásával hallatlan erős hadsereget
szerveztek.

Megvan az ellenkező véglet is: a
«L'Écho de Paris» napokig vitatkozott
a «Populaire»-rel, amely örömmel új-
ságolta, hogy 120 egyetemi hallgató
nyilatkozatot írt alá tiltakozásul az
ellen, hogy őket tartalékos tisztek-
képezék ki.

A két irány közül az utcai föliratok
inkább a balszárnyat támogatják. A
«vive le roi!» (éljen a király! fölirat
mindig ki van javítva, hogy: «vive
le roi!» (éljen a sült hús!); a köztársá-
ságot is szídják gyakran, néha éltetik
a kommunizmust. Milyen ellentét ezzel
szemben Olaszország, ahol csak két-
féle firkálás látszik a falakon: «W il
Duce!» vagy: «W il re!» («Éljen a
herceg!», t. i. Mussolini vagy «Éljen
a király!»).

Természetesen Párizsban van egyéb
firkálás is, ami jellemző a köznépre és
közhangulatra, de nincs annyi, mint
pl. nálunk. A németekkel szemben ko-
molyodó megnyugvás bizonyosságának
vettem egyik színházi tréfát. A diszese
valami hosszú előadásba kezd, szavait
kijavítja a «közönség» köréből egy
angol, aztán egy olasz és kijavítja végül
egy német is. A diszese t. i. beszélt
valamiről «erkölcsileg» (moralement).
Ezt a szót a német úgy érti: «mort
allemand» (halott német), követeli a
művésznőtől, hogy javítsa ki szavait,
mondja: «vive allemand!» (éljen né-
met!) «moralement» helyett. A kisasz-
szony megtette; a közönség nem mulla-
tott ezen úgy, mint az angol közbe-
szóláson, de eltúrte hallgatással.

Mindezekre azt mondhatom, hogy
mintegy hozzá tartoztak utitervemhez.
Nem tudhattam, hogyan fognak ki-
ütni a megfigyelések, de bízhattam
abban, hogy valamit észre fogok venni.
Természetesen volt ezeken kívül is
megfigyelni valóm bőven, de a nagy-
közönséget aligha érdekli a Biblio-
thèque Nationale, a Bibliothèque Ma-
zarine és a többi könyvtár belső képe;
a milánói dómról, a velencei Szent
Márk-térről fölösleges volna dicshim-
nusokat zengeni, marad tehát érdekes
benyomásként az, ami az utiterven kí-
vül esett. Kívül esett pedig az időjárás.

*

Na hiszen magkaptuk az időjárást
Párizsban. olvastam én, hogy ottan
télien állandóan esik az eső, de épen
elég állandónak tekintettem volna az
esőzést, ha csak minden másodnap-
vagy akár minden negyednap láttunk
volna napűstést. De bizony négy hét
alatt alig két nap volt benne részünk.
Annál nagyobb tisztelettel bámulhat-
tuk a párizsiakat, akik a legzivatáro-
sabb, legnedvesebb és hűvösebb napo-
kon is kiültek kedves kávéházuk elé.
A kávé előzékenyen nagy kályhákat
állított tiszteletükre a «kert»-be, nagy

üvegellenzők védtek két oldalról a künn üldögélőket, mégis különös szokásnak találtuk ezt a türelmes és hosszadalmas künn üldögélést egy pohár sör, egy fekete vagy egy pohár bor mellett.

De megkaptuk az időjárás részéről a meglepetést Olaszország felé is. Azt megint tudtam, hogy az azúrparton mindig szép idő van, hiszen azért «azúrpart» a neve, mégis kellemes meglepetés volt számunkra a gyönyörű tavaszi időjárás december végén, karácsony napjaiban! A napon nem bírtuk a felsőkabátot! Bámultuk a tenyészetet már a vonatból: szántóföldek helyett mindenfelé szőlőskertek, a fák közt aig van lombhullató, annál több a ciprus, aztán megint ciprus és újra ciprus. Váltakozik vele a pinia, megint pinia és újra pinia, — megjelenik először egyesével, aztán csoportosan a pálma, kaktusz, a gyümölcsöstől sárgálló és pirosuló narancs- és citromfa; a vasútállomásokon lógnak a virágtartók élővirágokkal, mint nálunk nyáron. Ahol kiszállunk, látunk kell, hogy nyíló rózsák piroslottak messziről a szabad ég alatt, december végén. Egész pálmáigetek, pálmásorok következtek, aztán hidegebb időben végigkísért a szép kék égboltozat, a délszaki növényzet Velen-céig, sőt az olasz-osztrák határig.

Itt vár az utolsó utiterven kívüli meglepetés: holdvilágos éjjel. Felséges havas tájak váltakoznak egymással és eszünkbe juttatják, hogy hiszen menet is láttunk ilyeneket az esős-havas-ködös időn át is és akkor különösen a bércek közé ékelt Innsbruckról mondtuk, hogy fejlejtethetetlenül szépfekvésű, rút hálatlanság részünkről, hogy egy hónapig nem gondoltunk rá.

Szemrehányásokkal halmozzuk el önmagunkat s ezek közt legsúlyosabbik az utolsó: mennyi múzeum, színház, természeti szépség, hány nagyszerű épület van Budapesten, amit éveken át, itt élve, meg sem néztünk, külföldre menve csupa füllé és szemmé váltunk. Miért?

Török Pál.

A Bartha Miklós-Társaság Magyar Föld-estje 1929 február 27-én a Vigadóban. Ez a lelkes magyar csoport — mint a programból olvassuk — harcot indított a már-már tulságosan egyoldalú és a néplektől hovatóvább elszakadó városi intellektuel-kultúránk ellen. Eddig csak vitaestélyeken szólalt föl a magyar föld érdekében, ezentúl kultúresteket is rendez, hogy a nép szellemé-

ben dolgozó írókat, költőket közelebb hozza a magyar közönséghez.

Versekkel, novellákkal egy egész kis írói gárda szerepelt az első, jólsikerült estén. Csupa fiatalok, de legtöbbjük már nem ismeretlen az irodalom barátai előtt: *Erdélyi József, Boross Sándor, Tereszényi György, Kodolányi János, Pintér Ferenc, József Attila, Simon Andor, Illyés Gyula, Féja Géza, Bányai Kornél, Barths Gyula, Somogy Pál, Baló Elemér* színművészek és *Bergmann Teréz* a költők legjava verseiből szavaltak. *Kósa György Bartók Béla* régi táncdalai közül játszott s néhány saját szerzeményét is bemutatta. *Medgyaszay Vilma Kodály*-dalokat énekelt. *Németh László Nép és író* c. tanulmányát olvasta fel, mely a *Napkelet* mult számában jelent meg. Hangulatos bevezetést mondott *Szigethy Endre*, a *Bartha-Miklós-Társaság* irodalmi elnöke. Beszédéből megjegyeztük ezt a néhány szép magyar szót: «*Olaszországnak örök városa van, nekünk, magyaroknak: egy örök falunk*». Az estély erkölcsi sikere biztató ígért, hogy a magyar irodalom barátai ezentúl nagyobb érdeklődést fognak tanúsítani a *BarthaMiklós-Társaság* nemes törekvései iránt. vl.

Tudományos élet.

A Magyar Történelmi Társulat, úgy látszik, programjába vette a tudományt népszerűsítő előadásokat, melyek útján a legújabb külföldi kutatások eredményeit akarja a társulati ülésekre járó közönséggel megismertetni. Az efféle munka ugyan nem tartozik szorosan a tudományos társulatok feladatai közé, de a vállalkozás csak szép eredménnyel járhat, ha a társulat továbbra is olyan kiváló előadókat tud szerepeltetni, mint *Angyal Dávidot*, ki az első ilyen előadást tartotta Rudolf trónörökösről. Angyal a jeles bécsi levéltáros, Oskar v. Mitis Rudolffkönyvéhez fűzte reflexióit és ismert művészi érzékével rajzolta meg a trónörökös lelki összerokkadását. Mitis és Angyal meggyőzően bizonyítják be, hogy Rudolf öngyilkos volt és hogy készült az öngyilkosságra. A legapróbb adat, az elejtett szó, a gesztus, minden az öngyilkosságot bizonyítja a sok romantikus variánssal szemben. Nem is annyira itt van a probléma, mint inkább az öngyilkosság okainak megjelölésében. Angyal tisztára a trónörökös leromlott idegállapotával ma-